

سینمای آزبستان‌سیالستی

| ویلیام سی. پامرو |

| نصراله مرادیانی |

EXISTENTIALIST CINEMA

| William C. Pamerleau |

| Nasrollah Moradiani |

| چاپ سوم |

سپینمای اگزیرستان سیالیستی |

ویللیام سی. پاملرو |

ترجمه نصراله مرادیانی |

ویراستار: هدیه رهبری | نمونه خوان: میلاد واصلی |

مدیر هنری و طراح گرافیک: سیاوش نصاعدیان |

صفحه آرایی: آلا شوپز | مدیر تولید: مصطفی شریفی |

چاپ سوم | ۱۳۹۸ تهران | ۵۰۰ نسخه |

شابک: ۹۷۸-۶۰۰-۷۸۰۶-۲۵-۸ |

انتشر بیگل | Bidgol Publishing co. |

فروشگاه | تهران | خیابان انقلاب | بین ۱۲ فروردین و فخر رازی | پلاک ۱۳۴۴ |
تلفن انتشارات: ۲۸۴۲۱۷۱۷ | تلفن فروشگاه: ۶۶۹۶۳۶۱۷ |

همه حقوق چاپ و نشر برای ناشر محفوظ است |

bidgolphublishing.com |

| فهرست |

۱۱	سپاس‌گزاری مترجم
۱۳	مقدمه

بخش اول | فراهم‌کردن مقدمات: مسائل نظری

۲۷	۱. اگزیتانسیالیسم: مروری بر درون‌مایه‌ها و چهره‌های مهم
۳۱	سورن کی‌یرکگور
۳۷	فریدریش نیچه
۴۲	پدیدارشناسی
۴۵	ژان پل سارتر
۵۲	سیمون دوبووار
۵۵	پل تیلیش
۶۳	۲. فیلم به مثابه ابزاری برای پژوهش فلسفی
۶۴	رویکردهای نظری در تقابل با رویکردهای شخصی به اگزیتانسیالیسم
۶۶	آیا فیلم می‌تواند فلسفه بورزد؟
۷۵	فیلم و اگزیتانسیالیسم فلسفی
۸۷	به تصویر کشیدن وضع بشر: مسئله واقع‌گرایی

۹۵	فیلم‌های پرمعنا
۹۸	نتیجه‌گیری
۱۰۵	۳. واقع‌گرایی سینمایی و هویت روایی
۱۰۶	مشکلات واقع‌گرایی
۱۱۰	روایت و فیلم
۱۱۳	هویت روایی
۱۱۸	دعوی واقع‌گرایی
۱۲۵	اگرستانسیالیسم روایی
۱۳۲	نتیجه‌گیری

بخش دوم | فیلم‌های پرمعنا

۱۴۱	۴. آنتونونی: بی‌معنایی و جهان مدرن
۱۴۲	بی‌معنایی و مقاومت جهان
۱۴۷	ماجرا
۱۶۰	کسوف
۱۷۱	بازاندیشی در اختیار تمام عیار
۱۷۶	نتیجه‌گیری
۱۸۱	۵. دین‌داری در فیلم‌های اینگمار برگمان
۱۸۳	سه‌گانهٔ دینی برگمان
۱۹۷	مرگ خدا [ی مسیحی]
۲۰۱	دین‌داری بدون دین
۲۱۲	نتیجه‌گیری

۶. نگاهی دوباره به راسکلنیکف: کاوش در چالش‌های

۲۱۷ اخلاقی معاصر در فیلم‌های وودی آلن

۲۱۸ جنایت و جُنحه

۲۳۰ قسر در رفتن از مجازات قتل

۲۳۹ امتیاز نهایی

۲۴۹ بدیل‌های پر معنا

۷. اصالت در فیلم‌های فدریکو فلینی

۲۵۸ داشتن یک رویکرد

۲۶۵ سبک فلینی

۲۶۹ زندگی شیرین

۲۸۲ هشت و نیم

۲۹۳ نتیجه‌گیری

۸. روح آزاد نیچه‌ای در انجمن شاعران مرده و هارولد و ماد

۲۹۸ روح آزاد نیچه

۳۰۴ انجمن شاعران مرده

۳۱۷ هارولد و ماد

۳۲۹ نتیجه‌گیری

۳۴۱ کتاب‌شناسی

۳۴۵ نمایه

| مقدمه |

مشکل بتوان اهمیت فیلم را در جامعه معاصر دست کم گرفت. کمابیش همه مردم دوست دارند فیلم تماشا کنند و درباره فیلم‌ها با یکدیگر تبادل نظر کنند؛ از این گذشته، عده بسیاری از مردم وقت زیادی را صرف مطالعه درباره فیلم‌ها و تعقیب کار و بار چهره‌های مشهور و جورواجور صنعت فیلم می‌کنند. اما مسلماً دلیل دل‌بستگی آدم‌ها به سینما یک چیز واحد نیست. تنوع انگیزه‌ها برای فیلم دیدن به اندازه تنوع فیلم‌هاست، با اینهمه احتمالاً سرگرمی رایج‌ترین انگیزه برای تماشای فیلم است. فیلم یک چند ساعتی ما را به عوالم دیگری می‌برد؛ ما سراپا مجذوب آدم‌ها و رخداد‌های به‌تصویردرآمده بر روی پرده می‌شویم. موقع تماشای فیلم ممکن است به وجد بیاییم یا از نظر عاطفی مجذوب شخصیت‌ها شویم؛ فیلم‌ها در چنین مواردی برایمان در حکم یک نمایش تماشایی یا سرگرمی هستند. باین حال، ممکن است سینما حالت یکسر متفاوتی در ما ایجاد کند. برخی از فیلم‌ها می‌توانند موجب شوند درباره زندگی مان و جهانی که در آن زندگی می‌کنیم انتقادی‌تر و با حساسیت بیشتر بیندیشیم. این فیلم‌ها تأثیر عمیقی بر ما می‌گذارند و شاید حتی در ما تحولی اگرچه کوچک اما اساسی ایجاد کنند، چون چیزی راستین و مهم درباره زندگی را در برابر دیدگان ما قرار می‌دهند. ممکن است این فیلم‌ها به ما قوت قلب و شهادت بدهند تا بتوانیم آن کسی بشویم که همواره می‌خواستیم باشیم. شاید یک فیلم شخصیتی را به تصویر بکشد که خودمان را تا حدودی در او بازشناسیم؛ شخصیتی که باین حال اگر بخواهیم مانند او زندگی کنیم باید همچون او به آرزوهایمان ایمان داشته

باشیم. یا چه بسا فیلم دیگری محدودیت‌های تراژیک سرشت انسان را نشانمان دهد، مثل وقتی که فیلمی شکست شخصیتی در غلبه بر بحرانی روحی را به تصویر می‌کشد و بنابراین برای ما چون هشدار در مورد تقدیری است که در پیش داریم، مگر اینکه تغییری در کارمان صورت دهیم. این فیلم‌ها، هر حالتی که در ما ایجاد کنند و هر تأثیری که به همراه داشته باشند، اهمیتشان صرفاً از آن رو نیست که سرگرممان می‌کنند، بلکه در عین حال از این‌روست که باعث می‌شوند دربارهٔ مسائلی که نقش مهمی در معنای زندگی دارند تأمل کنیم. کتاب حاضر دربارهٔ فیلم‌هایی از این دست است.

این کتاب افزون بر این دربارهٔ اگزیستانسیالیسم است، جنبشی فلسفی که به توصیف وضع بشر در تجربهٔ فرد همت می‌گمارد. در طول کتاب توجه من معطوف به آن فقره از درون‌مایه‌های اگزیستانسیالیستی خواهد بود که در کار توضیح موضوعاتی هستند که فیلم‌های فوق‌الذکر به آن‌ها می‌پردازند. فیلم‌های پرمعنا و اگزیستانسیالیسم هدف واحدی را در سر دارند - بیان حرفی مهم دربارهٔ وضع بشر - ولی برای این منظور دوروش متفاوت را برمی‌گزینند. فلاسفه نظریه‌هایی را اظهار می‌دارند که دربارهٔ چیستی زندگی و چگونگی رویارویی ما با آن توضیح می‌دهد. اما فیلم‌هایی که در این کتاب بررسی می‌شوند با به تصویر کشیدن شخصیت‌ها و رخدادها نشانمان می‌دهند که مردم چگونه زندگی می‌کنند. این فیلم‌ها تصویری انضمامی از وضعیت‌هایی خاص به دست می‌دهند، و اگرچه ممکن است فیلم بینشی مشابه بینش یک مقالهٔ فلسفی را به ما ببخشد، توصیف انضمامی فیلم خصلتی دارد که بازآفرینی آن در قالب مقالات انتزاعی آسان نیست. از این رو، می‌توان از فیلم‌ها برای ارزیابی صحت و سقم شرح فلسفی سود جست.

دقیق‌تر بگویم، از فیلم‌هایی که در این کتاب بررسی می‌شوند به منظور مطالعهٔ موضوعاتی استفاده خواهیم کرد که اگزیستانسیالیست‌هایی از جمله سارتر، هایدگر، بووار، تیلیش و نیچه به آن‌ها توجه کرده‌اند. در سال‌های اخیر، هم تعداد و هم کیفیت آثار آکادمیک در باب فیلم و فلسفه پیشرفت کرده و شکوفا شده است. با وجود این، بیشتر این آثار به فیلم‌های پرترفدار پرداخته‌اند و البته دلایل موجهی هم برای این امر وجود داشته است. در واقع فیلم‌های پرترفداری همچون ماتریکس و مینتو که به شایستگی مورد

توجه فراوان قرار گرفته‌اند، محتوای فلسفی قابل توجهی دارند. این فیلم‌ها در عین حال بسیار تأثیرگذارند و می‌توانند انگیزه تفکر فلسفی را در کسانی به وجود بیاورند که اگر این فیلم‌ها را نمی‌دیدند گامی در این راه بر نمی‌داشتند. اما به نظر من مطالعه و بررسی سنخ دیگری از سینماست که به کار آرای فیلسوفان اگزیستانسیالیست می‌آید: فیلم‌هایی که وضع بشر را به شکل واقع‌گرایانه به تصویر می‌کشند. از آنجایی که این فیلم‌ها چیزی راستین را درباره شیوه زندگی ما و تجارب انضمامی اشخاص معاصر به تصویر می‌کشند، نه تنها به عنوان مثال‌هایی بیانگر [از زندگی‌مان] بلکه در عین حال به عنوان ابزاری انتقادی به کارمان می‌آیند. چنین فیلم‌هایی می‌توانند یاری‌مان کنند تا بفهمیم آیا شرح فلسفی مسائلی نظیر اختیار، معنا و اصالت^۱، وقتی با بینش حاصل از فیلم‌ها مقایسه شود، قرین حقیقت خواهد بود یا نه. فیلم‌های بسیاری وجود دارند که مثالی برای شرحی فلسفی ارائه می‌دهند یا شرحی فلسفی را تأیید و تقویت می‌کنند. اما گاه فیلم‌ها به ما ثابت می‌کنند که زندگی پیچیده‌تر از تصور حاصل شده^۲ ما از خواندن توصیفی فلسفی درباره زندگی است، یا شاید فیلم‌ها نشانمان دهند که وقتی دیدگاه فلسفی در کنار وضعیت‌ها و آدمیان واقعی (یا دست‌کم وضعیت‌ها و آدمیانی که به شکل واقعی تصویر شده‌اند) قرار گیرد، کمتر معقول و موجه به نظر خواهد رسید. یکی از اهداف اصلی این کتاب این است که از فیلم به مثابه ابزاری برای فهم اگزیستانسیالیسم از منظر این هر دو رویکرد استفاده کند. فیلم‌ها، به مثابه تصویرسازی‌هایی^۳ برای درون‌مایه‌های گوناگون اگزیستانسیالیستی، یاری‌مان می‌کنند آرای مهم اگزیستانسیالیست‌ها را درک کنیم. اما به احتمال قوی بیشتر این فیلم‌ها به منظور ارائه تصویری از ایده‌های فلسفی تولید نشده‌اند، بنابراین گه‌گاه تصویری که از زندگی عرضه می‌کنند با نتایج یا پیش‌فرض‌های فلاسفه مغایرت دارد، اما این ویژگی هم می‌تواند سودمند باشد، چون فیلمی که بکوشد چیزی مهم درباره زندگی را از نظرگاه خودش نشان دهد، روراست‌تر از فیلمی خواهد بود که سعی دارد نظریه یک فیلسوف را تأیید یا تصویر کند. بدین ترتیب، فیلم‌ها به مثابه مثال‌هایی واقع‌گرایانه از شیوه زندگی آدمیان، در عین حال در نقد نظریه‌های اگزیستانسیالیستی نیز یاری‌مان می‌کنند.

1. freedom

2. authenticity

3. illustrations

اما باید پیش از آغاز بحث درباره‌ی پاره‌ای از فیلم‌ها و درون‌مایه‌های فلسفی، برخی مسائل مربوط به استفاده از فیلم به‌مثابه ابزار فلسفه را تجزیه و تحلیل کنیم. برای نیل به این مقصود، کتاب حاضر به دو بخش تقسیم شده است. بخش اول به بررسی مسائل نظری مرتبط با این کتاب می‌پردازد؛ بیان روشن موضع اگزیستانسیالیست‌های مختلف، بررسی ارتباط میان فلسفه و فیلم، پاسخ به نقد احتمالی منتقدان فیلم مبنی بر اینکه فیلم برای شکل‌بخشیدن به توصیف فلسفی زندگی به اندازه کافی واقع‌گرایانه نیست. در نتیجه، هدف بخش اول به‌طور کلی فهم معانی ضمنی استفاده از فیلم به‌مثابه ابزاری برای مطالعه اگزیستانسیالیسم است، و نیز کاستن از تردیدهای موجود بر سر راه این تلاش. بخش دوم تحقیقی را به مرحله عمل درمی‌آورد که بخش اول سعی در حقانیت‌بخشیدن به آن دارد. هریک از فصول این بخش به یک درون‌مایه خاص اگزیستانسیالیستی و بحثی درباره فیلم‌هایی می‌پردازد که به طریقی به آن درون‌مایه عنایت دارند. در راستای هدف ارزیابی و نقدی که در بالا ذکر آن رفت، هریک از فصل‌ها می‌کوشد آنچه را برای فهم اگزیستانسیالیست‌ها حقیقت و اهمیت دارد تصدیق کند و در عین حال از درسی که از فیلم‌ها گرفته می‌شود برای تجدید نظر در این نگرش فلسفی سود جوید. گاهی این امر به حد نقد این موضع فلسفی [یعنی اگزیستانسیالیسم] رسیده است، و گاهی نیز موضع اولیه تشریح و تقویت شده است. در هر حال، هدف هر فصل این است که، در پایان بحث، درباره موضوع آن فصل داناتر از قبل شده باشیم.